

Spitalul din Sibiu în secolul al XIII-lea

Cercetările arheologice desfășurate începând din 1987 la Biserica Azilului din Sibiu au pornit de la o bază de date istorice și mențiuni bibliografice suficiente¹ pentru a evidenția atât problematică evoluției monumentului aflat în curs de restaurare cât și aspecte discutabile ale evoluției spitalului în primele secole de dezvoltare ale societății sibiene.

Din documentul de concesiune către călugării din ordinul Sfântul Spirit a unei clădiri (*domus*) spre a fi folosită drept spital aflăm că aceasta fusese folosită de mult timp (*iam dudum*), ca spital (*pro hospitali*). În al doilea rând, reținem afirmația *administrării civile* (*per nos manu saeculari*) a spitalului din Sibiu.²

În 1856, Friedrich Müller a analizat corectitudinea documentului amintit, a cărui referire la administrarea de către comunitate a fost just explicată prin patronajul bisericii.³

Cercetarea arheologică de la Biserica Azilului din Sibiu trebuia să dezvolte discuția istorică, complicată cu ipoteza existenței în acel loc a primei biserici de comunitate.⁴ Precaritatea fundamentării ipotezei⁵ și superficialitatea sondajului arheologic din 1987⁶ au demonstrat necesitatea cercetării temeinice a monumentului istoric.

Raporturile stratigrafice între nivelele de călcare - pavare ale bisericii-spital, cimitirul adiacent și construcțiile anterioare sunt clare. Strat-uri consistente de pământ au separat pe de o parte prima construcția din lemn ridicată pe acest loc și cea mai veche clădire din material durabil și, pe de altă parte, între ultima pomenită și biserica al cărei plan s-a păstrat, în linii mari, până astăzi. (Planșa a III-a)

Urme dispartate ale unor amenajări din lemn au fost evidențiate, firesc, pe o suprafață mai mare decât cele ale unei construcții din care s-a păstrat *in situ* podeaua din lemn și o bârnă masivă din stejar, adânc îngropată în pământ. Reconstituirea formei și dimensiunilor construcției din lemn este dificilă. Spațiul probabil de locuit avea mai mult de 13 m lungime, cifră avansată pe baza evidențelor arheologice. Volumetria interiorului poate fi sugerat de bârna din stejar deja amintită cu diametrul de 40 cm, îngropată 1,15 m în pământ.

Materialul arheologic este, așa cum este cazul multor rapoarte de cercetare arheologică, în cantitate mică. Cantitatea nu împiedică însă câteva evaluări istorice. Analiza comparativă a fragmentelor ceramice medievale descoperite în nivelele construcției din lemn și al primelor amenajări din material durabil evidențiază trăsăturile generale (arderea oxidantă, pasta omogenă, folosirea nisipului în amestec cu mică, forme cunoscute, între care unele oale au șanțuirea pentru capac iar altele nu au, ornamentele cu linii șerpuite, alveole

realizate cu unghia, striatii fine), dar și aspecte particulare. Între fragmentele ceramice aparținând clădirii din lemn, unul singur are buza lătită (Planșa a IV-a, 3), trăsătură ce va domina oalele din perioadele ulterioare. Categoria analizată cuprinde fragmente deosebite, arse reducător sau oxido-reducător, cu peretele nefinisat. Utilă analizei istorice este evidențierea majoritară a cănilor, între care una pentru turnat. (Planșa a IV-a, 7) Menționarea fragmentului de olan (?), produs din lut ars reducător și a fragmentelor de oase de animale, domestice și sălbatice aduc suport faptic concluziilor istorice.

Cercetarea arheologică a adeverit existența anterioară anului 1292 a construcției cu fundații din piatră ce a fost folosită drept spital.⁷ Zidurile vechiului spital se recunosc, asemenea altor construcții din Sibiu de-a doua jumătate a secolului al XIII-lea, între altele, prin culoarea galbenă a nisipului folosit în compoziția mortarului.⁸ Fundațiile spitalului din Sibiu erau late de 1,30 m, în elevație reducându-se cu 10 cm.

Clădirea era de plan dreptunghiular cu laturile de 20x9 m. (Planșa a II-a) Planul include mai multe intrări, cele două surprinse în săpătura arheologică fiind dispuse, din rațiuni practice, în extremitatea vestică a laturii de sud și în extremitatea de nord a laturii de vest. Pragul intrării dinspre sud a fost amenajat cu cărămizi. Și în structura zidului au fost folosite sporadic cărămizi. Nu au fost surprinse urme de pavaj sau de compartimentări interioare.

Rareori și numai fragmentar s-au păstrat până astăzi în Europa construcții ale spitalelor din secolul al XIII-lea, astfel că posibilitatea comparației este redusă. Cercetările arheologice din Elveția oferă însă câteva exemple. Clădirea spitalului din Burgdorf (cantonul Berna), dezvoltată de-a lungul zidului de apărare a așezării s-a întins pe o suprafață mai mare decât cel de la Sibiu (Planșa a V-a) Comparația este cu atât mai utilă cu cât spitalul din Burgdorf, inițial cu capelă la nord, a fost datat în ultimul sfert al secolului al XIII-lea.⁹

Spre deosebire de spitalul din Elveția, pus în legătură cu așezarea la periferia comunelor medievale a ordinilor de călugări-cerșetori, celui din Sibiu i-a fost găsit un loc în vecinătatea centrului religios al comunității. Relația spațială cu terasa de sus unde se afla, probabil, prepozitura este ilustrată de deschiderile de pe această latură (existența unei a doua deschideri în extremitatea de est a laturii nu este destul de clară, spațiul sacristiei nefiind prielnic cercetării arheologice) dar și de treptele formate din lespezi mari de piatră suprapuse de încăperile adosate ulterior spitalului călugăresc.

Revenind la conținutul documentului din 1292 prin care comunitatea preciza statutul și administrarea laică a spitalului comunal, sunt necesare câteva precizări asupra caracterului și funcțiilor spitalelor în evul mediu ca instituții sociale ce deserveau, în spiritul ideilor creștine, pe cei neajutorați.¹⁰

Instituțiile de ajutorare a creștinilor în suferință, așa cum spune documentul sibian din 1292 - *pauperis, debilis, advenis* - erau deosebite în funcție de ctitori,

administratori și natura handicapului celor internați. În comunitățile medievale occidentale sub genericul de *hospital* (casă pentru oaspeți) se regăsesc instituții specializate: azile (Sichehause), leprozerii, case pentru bolnavii de pestă (Pesthäuser), ospicii. În afara așezămintelor spitalicești ce funcționau pe lângă mănăstiri, episcopate, confrerii, dezvoltarea vieții comunitare de tip urban¹¹ a impus înființarea unor spitale administrate de călugării ordinului Sfântul Spirit, cum a fost cel din Konstanz, ridicat cu puțin după 1225¹² și din Buda¹³ sau de călugării din ordinele de călugări-cerșetori, ca de exemplu spitalul din Freiburg.¹⁴

În Transilvania, procesul trecerii pentru scurte perioade de timp a spitalelor din administrarea bisericească în cea laică a fost consemnat în secolul al XIV-lea. Comunitatea din Bistrița administrea spitalul în 1366 printr-un procurator¹⁵. Cei dintâi îngrijitori ai bolnavilor au fost însă și aici călugării cruciferi ai ordinului hospitalierilor.¹⁶

Pendularea spitalului din Sibiu în secolul al XIV-lea între administrația călugărilor din ordinul Sf. Spirit, patronul spiritual și cea civilă, ce asigura resurse materiale (cum a fost donația făcută pentru amenajările din 1383)¹⁷, se regăsește cu greu în realități dinainte de 1292.

Metoda arheologică de cercetare a scos la lumină construcția din lemn a cărei mărime sugerează o utilitate socială. Afirmatia categorică a lui Kimakowicz despre existența aici a primului cimitir de comunitate nu a fost susținută de cercetarea arheologică: mormintele cele mai vechi sunt ulterioare distrugerii clădirii din lemn iar oasele de animale și fragmentele de vase din lut în stratul de arsură sunt urme neîndoielnice ale unei activități gospodărești.

Rămâne în discuție ipoteza identificării clădiri din lemn cu un spital, aflat în administrarea comunității și sub patronajul spiritual al prepoziturii. Verosimilă este în această perspectivă distrugerea, în 1241, a clădirii aflate în afara protecției fortificațiilor. Timpul scurs de atunci i-a făcut pe redactorii documentului din 1292 să folosească expresia *iam dudum (de mult timp)*.¹⁸

În afara notelor sociale ale administrării spitalului în secolul al XIII-lea, evidențierea arheologică a succesiunii clădirii din lemn / clădire din piatră stimulează discuția asupra evoluției arhitecturii orașelor din Transilvania la mijlocul și în a doua jumătate a secolului menționat.

Anexe:

Buletin de analiză

Materialul osos descoperit în nivelul de arsură, deasupra construcției din lemn cuprinde: cervid, 2 bucăți de mandibulă, cap distal cervid (humerus), colț de fenză (mistreț), astragal (cervid).

Popescu Cornel,

Muzeul Brukenthal Sibiu

Februarie, 2000

Buletin de analiză

În urma analizei fragmentelor osoase descoperite în Biserica Azilului - construcția din lemn am constatat prezența a 18 fragmente de oase provenind de trei specii de animale domestice: oaie, 13 fragmente, porc, 4 fragmente, rumegătoare mare, un fragment cep de corn de 31 cm.

Alexandru Dobrescu, biolog

Muzeul Brukenthal

17.11.2001

The 13th century hospital from Sibiu (Abstract)

Basically, the study is based upon the results of archaeological excavations from the Hospital Church in Sibiu.

The traces of a big wooden construction, probably, the first hospital in Sibiu, was uncovered. Tartars burned the hospital in 1241. After that, the community built a 20x9 m stone/brick building. The administration of hospital was a civil one, but a patronage of the church can be suggested. In 1292, the community offered the old hospital to the order of Holly Spirit; they constructed on the same place a huge hospital church.

Lista ilustrațiilor

- Planșa I: Planul orașului Sibiu, amplasarea Bisericii Azilului
Planșa a II-a: Planul spitalului din Sibiu în a doua jumătate a secolului al XIII-lea
Planșa a III-a: Profilul de est a casei 5 cu urmele construcției din lemn
Planșa a IV-a: Fragmente ceramice aparținând construcției din lemn (prima jumătate a secolului al XIII-lea)
Planșa a V-a: Planul capelei și al spitalului din Burgdorf (Elveția), după *Stadtluft*, p. 440

Note:

¹ Menționăm cele mai noi referiri bibliografice cu toate că volumele aparțin literaturii de popularizare: Al. Avram *Sibiu - History and Monuments*, Sibiu, 2001, p. 70-73; H., A., Fabini, *Hermannstadt. Porträt einer Stadt in Siebenbürgen*, Heidelberg, 2000, p. 61.

² *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Hermannstadt, I, 1882, nr. 260; mai departe, *Urkundenbuch*.

³ Fr. Müller, *Geschichte der Siebenbürgischen Hospitäler bis zum Jahre 1625 in Programm des evangelischen Gymnasiums in Schässburg*, Wien, 1856, p. 15.

⁴ P. Niedermaier, *Siebenbürgische Städte*, București, 1979, p. 113; Idem *Die mittelalterliche Städtebau*, Heidelberg, 1996, p. 187.

⁵ Ipoteza a fost lansată în urma unor săpături pentru canalizare efectuate la începutul secolului; cf. M. Kimakowicz, *Alt-Hermannstadt. Eine entwicklungsgeschichtliche*

Studie, în *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, XXXVII, 2, 1911, p. 242.

⁶ Raportul a fost cuprins în Al. Avram, M. Rill, *Betrachtungen zum Gebäude der ersten Spitals in Hermannstadt*, în *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 1, 1990, p. 62-74. Al. Avram a susținut ipoteza unui prim spital din lemn; cf. Avram, *op. cit.*, p. 72.

⁷ Ipoteza unui spital din lemn la Avram, *op. cit.*, p. 72.

⁸ Analize de mortar provenind din structuri de zidărie din perioade diferite au dat același raport de 1:5 între var și nisip. Rezervele față de eventualitatea folosirii aceleiași proporții într-o perioadă de 500 de ani a determinat repetarea analizei unor probe provenind din zidurile târzii ale bisericii.

⁹ Planul spitalului și al capelei se află în: *Stadtluft, Hirsebrei und Bettelmönch. Die Stadt um 1300*, Stuttgart, 1993, p. 440, (mai departe, *Stadtluft*); note despre acesta în D. Leistikow, *Hospitalbauten in Europa aus zehn Jahrhunderten. Ein Beitrag zur Geschichte des Krankenhausbaues*, Ingelheim, 1967, p. 109.

¹⁰ Despre funcțiile și tipologia spitalelor în evul mediu în F. Blezu, *Tipologia spitalelor în evul mediu*, în *Transilvania*, 6, 2001, în curs de apariție.

¹¹ Mai multe informații despre spitalele orășenești în: Leistikow, *op. cit.*, p. 51-53.

¹² M. Dumitrache, *Konstanz, Baden-Wurtemberg*, 2000, p. 115.

¹³ Müller, *op. cit.*, p. 12.

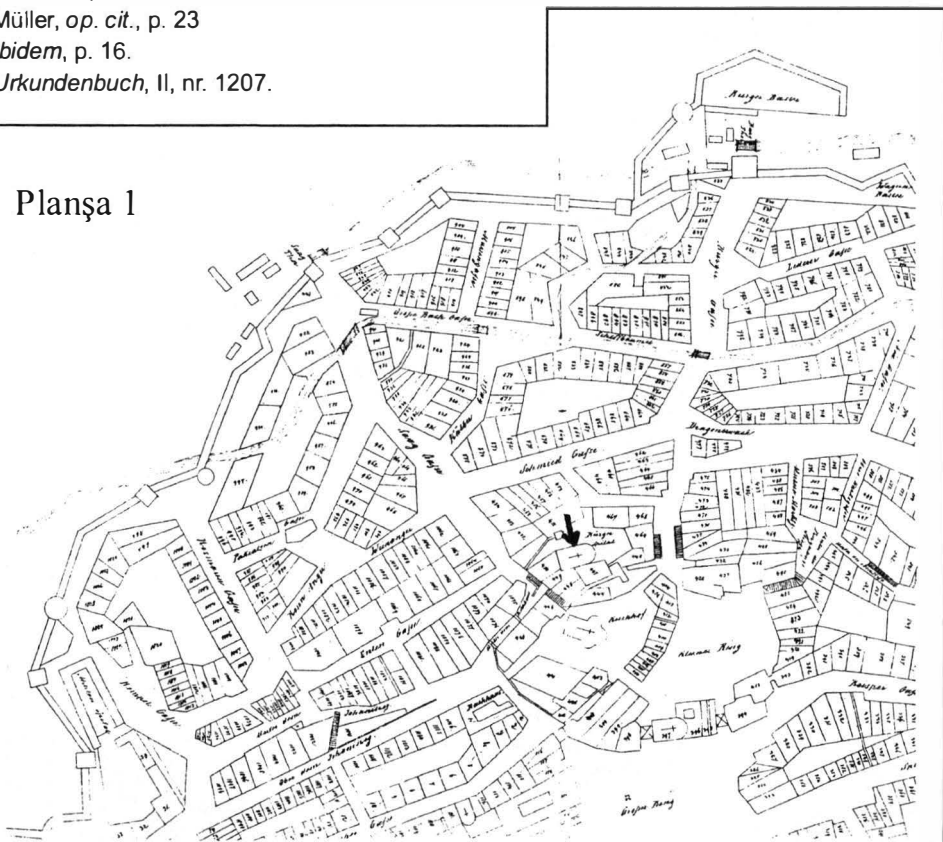
¹⁴ *Stadtluft*, p. 439.

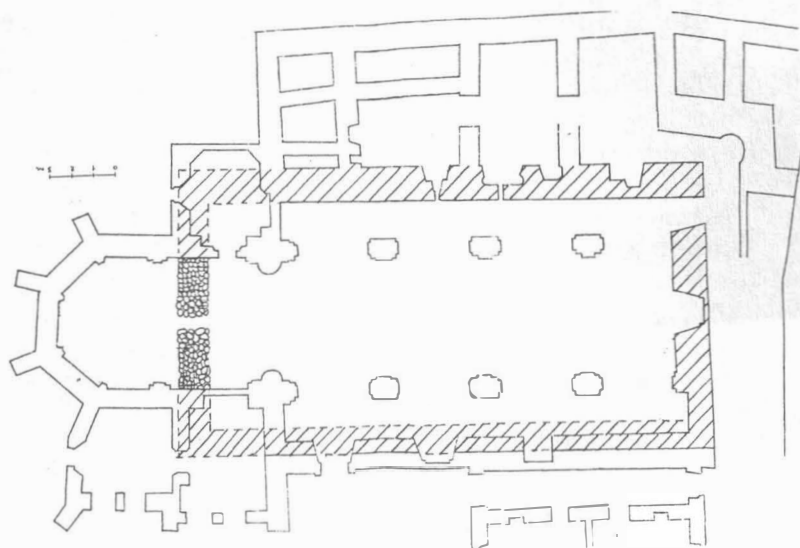
¹⁵ Müller, *op. cit.*, p. 23

¹⁶ *Ibidem*, p. 16.

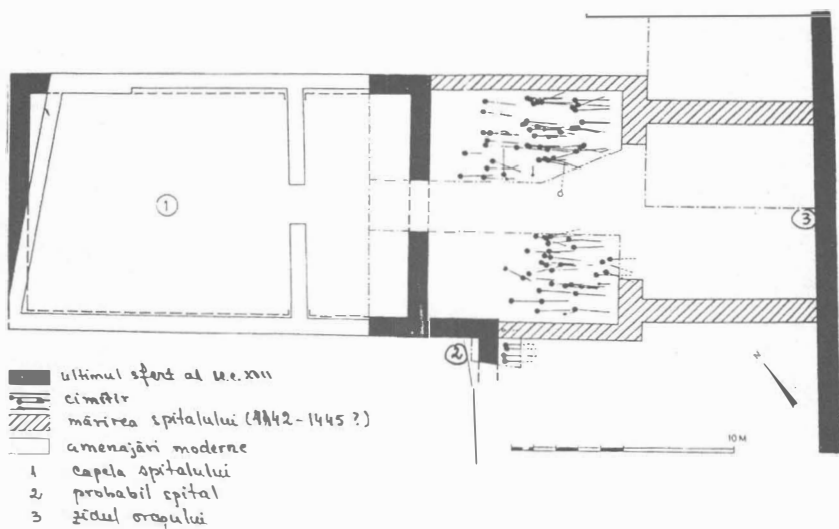
¹⁷ *Urkundenbuch*, II, nr. 1207.

Planșa 1

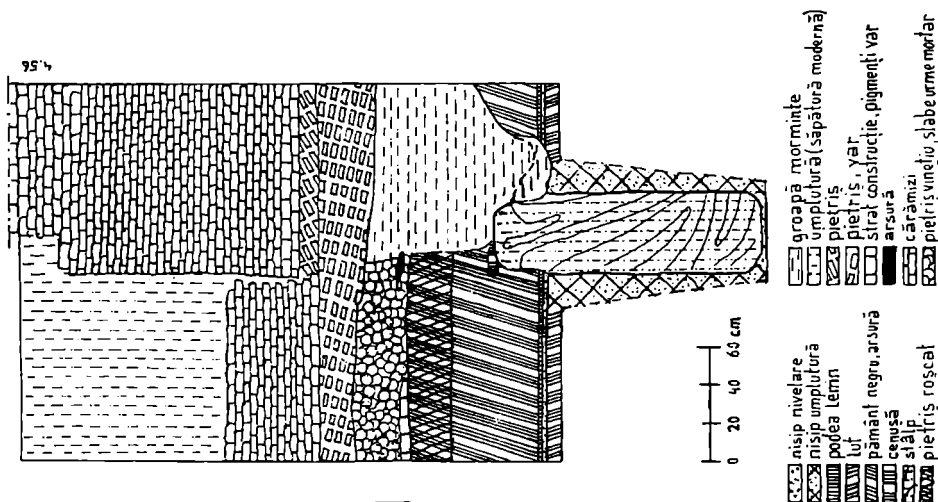

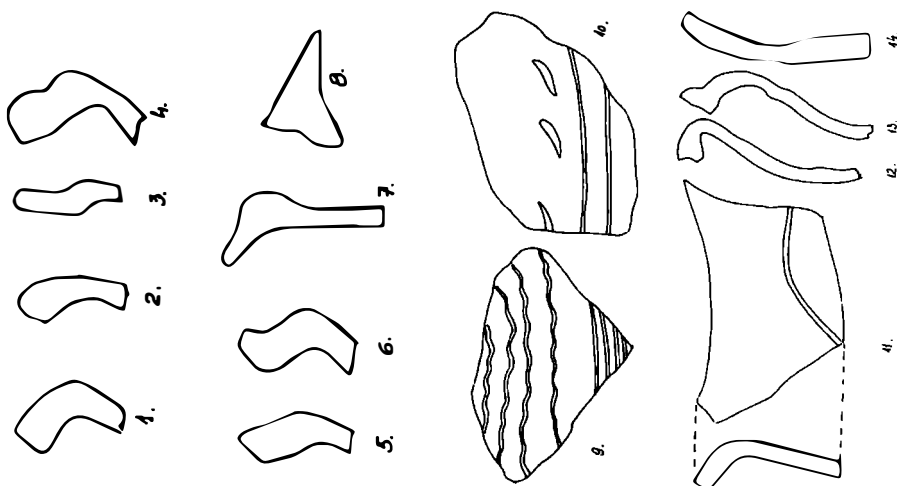
Planșa II

Planșa III

Planșa IV

Planșa V